

Josef Vykoukal – neobyčejný sedlák, cukrovarník a politik

JOSEF VYKOUKAL – EXTRAORDINARY FARMER, SUGAR BUSINESSMAN AND POLITICIAN

Daniel Froněk

Devatenáctého ledna uplynulo sto šedesát let od chvíle, kdy se v hanáckém Přerově narodil Josef Vykoukal. Ve své době velmi známý a pokrokový podnikatel v zemědělství i ve výrobě cukru a libu úspěšně působil také jako politik. Po jeho úmrtí následovaly dva režimy, od konce třicátých do konce osmdesátých let, které jeho jméno a rodinu téměř vymazaly z povědomí veřejnosti, ale také z odborných kruhů. Stál u emancipačních snah a rozvoje zemědělské činnosti zejména na Hané. Kde působil, spravovaný majetek převážně zvelebil a hodnotově znásobil. A co více, vzbudil v místním převážně zemědělském obyvatelstvu podnikavého ducha a strbnul svým příkladem ostatní.

Josef Vykoukal byl energická osobnost, žil naplno v soukromí i v práci. Neznal odpočinek nebo lenošení, minimálně odpočíval, bez přílišného obledu na vlastní zdraví. A tak ho smrt odvedla na věčnost poměrně brzy a od nedokončené práce.

Josef se narodil řezníku Vykoukalovi, rodem pocházejícím z Tečovic u Napajedel, jako jedenáctý v pořadí. Dospělosti se dožila polovina dětí, Josef, ač nejmladší syn, byl tělesně urostlejší než sourozenci. Rodina byla díky otci vychovávána ve spartánském duchu, v pokoře a velké skromnosti. Na druhou stranu byl otec podnikavého založení, kupoval po okolí usedlosti, později zakoupil i pivovar. Toto ekonomicky aktivní prostředí Josefa jednoznačně ovlivnilo. Byl bystrý a vnímavý chlapec, takže si již od útlého dětství osvojoval spoustu návyků a dovedností, které později využil ve svém vlastním podnikání a rozhodování. Josef byl nadanější než celá rodina, proto byl s podporou maminky zapsán ke studiu na gymnáziu v Přerově. Po otcově naléhání však školy zanechal a věnoval se domácímu hospodářství.

První Vykoukalovo životní cukrovarnické zastavení je spojeno s Prosenicemi u Přerova (tehdy Malými Prosenicemi). Zde se již jako devatenáctiletý s otcem zúčastnil zakládání rolnického cukrovaru. Otec upsal neuvěřitelných 200 ks akcií, čímž de facto umožnil vlastní stavbu. Mladý Josef sám obcházel rolníky v obcích a přesvědčoval je, aby upisovali akcie. Hned v počátku existence cukrovaru poznal i nedobrou ekonomickou situaci podniku a zkoušel ji po otcově boku řešit. Následující tři roky vykonával vojenskou službu na Moravě, kde se dostal ke koním a kde získal řadu kontaktů a přátelství.

V roce 1885 se přizemnil do hospodářství (na tzv. grunt) do obce Čechy mezi Přerovem a Dřevohosticemi, k tomu dostal od otce hospodářství v nedalekém Podolí. Byly to jeho první samostatné kroky v hospodaření. Pro své podnikavé založení, využívání a zkoušení všech novinek i postupů v zemědělství měl v hospodaření úspěch. Jeho činy následovali sousedi, později celá vesnice. Díky tomu se stal členem výboru obecního zastupitelstva. Brzy se mu vlastní pole a stáje staly malými, začal se poohlížet po větších statcích. Najal si hospodářství v Domaželicích, kde poprvé přišel do kontaktu s lihovnictvím. Ale ani to mu nestačilo, proto hledal dál. Momentální příležitost našel v nedalekých Dřevohosticích, kde si na počátku devadesátých let najal od prastarého rodu Skrbenských velkostatek, který rovněž dovedl k větší výkonnosti. Výsledky hospodaření jej v roce 1893 přivedly na post předsedy Blazicko-bystrického hospodářského

spolku. Již v počátcích hospodaření poznal význam umělých hnojiv pro zvýšení výkonnosti pěstovaných plodin. Po celý život byl jejich neúnavným propagátorem. V Přerově byl členem správní rady Rolnické továrny na strojená hnojiva a lučebniny (pozdější celostátně významné továrny) a byl jedním z jejích největších odběratelů.

Cukrovou řepu Josef Vykoukal znal od dětství, dobře ji poznal v Prosenicích. Vadilo mu, že ji musí dopravovat poměrně daleko. Při jednom z četných rozhovorů ho jeden zemědělec přivedl na myšlenku opět se pokusit založit v Dřevohosticích cukrovar. Té myšlenky se chytil a již jí nepustil. Sám šel příkladem, upsal nejvíce akcií (153 ks), poskytnul na dopravu materiálů a zařízení svoje dopravní prostředky a získal osobně až v Polabí dva klíčové vedoucí úředníky, ředitele a účetního. S velkou energií a s buldočím tahem dovršil v roce 1894 založení rolnického cukrovaru. Předsedou správní rady, tedy prvním mezi vlastníky, byl osm let. Dřevohostický cukrovar dobře založil, zprovoznil i vedl, a tak byl logicky po svém odchodu zvolen čestným předsedou. V Dřevohosticích by zůstal, protože chtěl najatý velkostatek koupit. To se mu však pro vysokou kupní cenu nepodařilo, rozhodl se tudíž odejít. Věrný svému nepsanému životnímu heslu: „Stále výš a více“ se tak začal ohlížet jinde.

Rok 1894 byl pro Vykoukala osudovým také z pohledu soukromí. Postihl ho předčasný skon jeho manželky Antonie, v důsledku toho zůstal sám se dvěma dcerami. Ještě téhož roku se však oženil s dcerou dřevohostického starosty a přítele Stejskala, v níž našel doživotní lásku a oporu. Do tohoto manželství se narodili dva synové, Karel a Jaroslav.

Známost a věhlas Vykoukalova působení i výsledků jeho práce stojí za jeho stopou také v politice, kam se ale nikdy sám od sebe nehrnul. Do řady funkcí byl doslova vtlačěn slovy: „Kdo jiný, než Ty!“ Proto není překvapivé, že byl v roce 1896 v pětácti letech prakticky bez agitace zvolen za poslance do Zemského sněmu (za obvod Holešov – Bystrice – Napajedla). Vzhledem k zaměření byl členem Zemědělské rady a členem Zemského komitétu pro chov koní. Výkonem poslaneckého mandátu získal mnoho cenných kontaktů a informací, které dovedl využívat ve prospěch širokého zemědělského podnikání.

Na základě informace od cukrovarníka Roberta Jana Kořána se Josef Vykoukal dozvěděl o možnosti pronájmu celého tuctu velkých dvorů na panství Napajedla od barona Aristida Baltazziho. Tato mohutná akce byla nad Vykoukalovy síly, proto ji uskutečnil společně s Kořánem a s dřevohostickým účetním Soukalem. K nájmu dvorů koupili ještě místní cukrovar. Smluvní podmínky baron neustále měnil k horšímu. Kraj na pomezí Hané, Valašska a Slovácka je krásný, zároveň vidina velkého majetku a zisku zatemnila nadšenému Vykoukalovi rozum (pravděpodobně jen jednou v životě). A tak se v roce 1902 stal největším podílníkem podniku, který jej málem zničil. Od začátku totiž celá trojice měla skutečnou smůlu na počasí, a tím i na hospodářské výsledky. Také cukrovar nebyl zcela na nejvyšší technické úrovni a potřeboval velké investice. Obě tyto limitující skutečnosti vedly k tomu, že se některých dvorů zbavili, aby pokryli nejnnutnější výdaje, a začali hledat zájemce o koupi. Ten byl nalezen přes dobrý kontakt u představitele řádu Augustiniánů v Brně, který dvory od smolné trojice převzal. Napajedelská anabáze byla nejnešťastnější Vykoukalovo rozhodnutí v životě, v podstatě extrémní risk. Poučen a svým způsobem vytřetán vyšel z této anabáze relativně dobře tak, že mohl pomýšlet na novou investici do jiného hospodářství.

V roce 1905 se Josef Vykoukal přistěhoval do Lochovic u Berouna, kde si koupil místní velkostatek o výměře asi 800 ha. Pro hospodaření zde našel větší klid, i když jen dočasně. Spokojenost kazila horší kvalita půdy pro pěstování řepy a závislost na výkupních cenách cukrovaru ve Zdicích. Pochopení místních zemědělců k založení cukrovaru na Lochovicku ale nenašel. Zato však zvelebil nejenom velkostatek, náhradou za nový cukrovar vybudoval nový lihovar a zcela nově zařídil mlýn a pivovar. Krátce také rodina pobývala v Praze, kde Vykoukal v roce 1907 v Hálkově ulici na Vinohradech koupil dům pro studující děti. Příbramsko nebyla Haná, úrodnost půdy byla horší, proto zisky z hospodaření ne zcela umožňovaly půjčku, kterou Vykoukal z části kryl koupi Lochovic. Proto se rozhodl najít menší hospodářství, které by nebylo tak finančně náročné a které by ovšem opět zvelebil.

Zhruba v polovině lochovického pobytu však Josefa Vykoukala čekalo ještě jedno životní cukrovarnické rozhodnutí. Oslovili ho rolníci z rodného hanáckého kraje, z Hulína a okolí, aby jim pomohl založit vlastní cukrovar. Řepářství a cukrovarnictví bylo Vykoukalovým koníčkem, žádost ho potěšila, a tak kladné rozhodnutí bylo nasnadě. Zpočátku se jednalo o založení jen jednoho rolnického cukrovaru v prostoru Kroměřížska, Kojetínska a Vyškovska. Ve skupině vyjednávajících rolníků byl i známý pokrokový sedlák z Křenovic Jan Rozkošný. Vykoukal Rozkošnému prozíravě navrhl založení dvou cukrovarů, v Hulíně a v Němčicích. Jak bylo Vykoukalovým zvykem, se vši energií se pustil do všech organizačních a právních kroků. Měl již bohaté zkušenosti z politiky, s úřady a věděl jak a co udělat nejefektivněji. V době příprav projevil neobyčejně ryzí charakter. Odmítl totiž od konkurenčních cukrovarů německo-židovského kapitálu úplatek v údajné výši dvě stě tisíc zlatých, aby od akce upustil. Naopak v základních krocích ještě přidal.

Na ustavující valné hromadě v únoru 1909 byl zvolen předsedou správní rady cukrovaru.

Obr. 1. Josef Vykoukal

Začátek podnikání se společností ale nepovedl, protože výroba cukru v první kampani nedopadla dobře. Kromě toho celých sedm let trvalo, než Vykoukal uklidnil poměry mezi skupinou akcionářů, která chtěla mít cukrovar v Hulíně, a mezi skupinou z Třeběticka. Byla to Vykoukalova houževnosta a vytrvalost, se kterou celou tu dobu rovnal jitrěné spory, neodůvodněnou nespokojenost, nevděk a závist několika jednotlivců. V tomto „pracovním“ ovzduší byl přesto za předsedu hulínského cukrovaru

Obr. 2. Rolnický cukrovar v Dřevohosticích

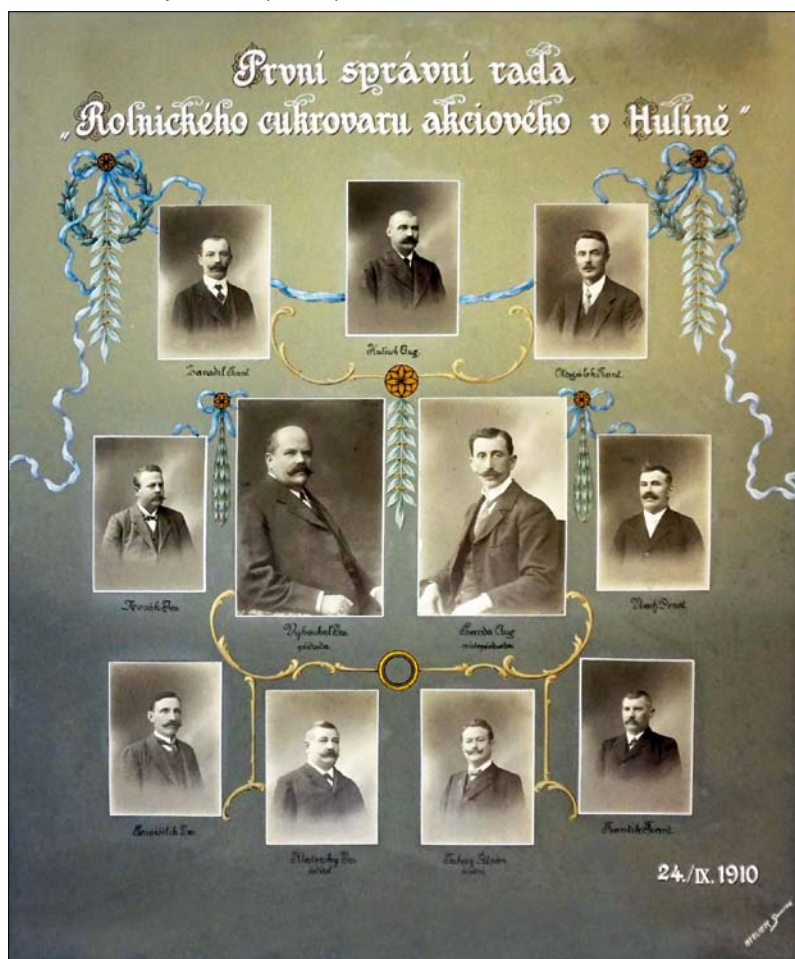

Obr. 2. Rolnický cukrovar v Hulíně

volen rok co rok. Teprve v roce 1916 mohl Vykoukal konstatovat první klidný a normální rok, paradoxně v polovině strašné světové války. Do Hulína nejdříve z Lochovic a pak i ze Štěnovic jezdil každý týden nejméně jednou, často i vícekrát pracovat a vyřizovat veškeré povinnosti. Nakonec Josef Vykoukal slavil

Obr. 4. Josef Vykoukal v první správní radě cukrovaru v Hulíně

zvýšení výnosů plodin a chovu hospodářských zvířat, k modernizaci a zvýšení výkonu potravinářských provozů. Jeho jméno je také spjato například s plzeňskou filiálkou Moravské banky.

Josef Vykoukal ve Štěnovicích prožil posledních patnáct let života, která lze hodnotit pravděpodobně jako poměrně klidné období. Přesto jej trápilo několik věcí. Jako zbožný člověk v neděli ctil pracovní klid, na rozdíl od značné části místního obyvatelstva. Stejně tak coby svobodomyšlný člověk nesdílel většinové levicově orientované názory. Především ho ale trápilo to, že se na Štěnovicku nepěstovala cukrová řepa. Proto určitou náhradu našel v pěstování brambor a v zapojení se do struktur bramborářského výzkumu a zájmových organizací. Ve Štěnovicích vybudoval vzornou zkušební stanici pro pěstování brambor a od založení byl členem výboru Ústavu pro zušlechtnění zeměků ve Slapech u Tábora. Sám všemožně podporoval racionální pěstování této tradiční české plodiny.

I když prakticky neustále pracoval, přesto se dovedl na chvíli zastavit, třeba na poli nebo ve stáji, a potěšit se pohledem na právě probíhající práce. Kromě cukrovarnictví, které pro něj bylo doslova vášní, miloval zvířata, mezi kterými se pohyboval už od dětství. Nejmilejším čtyřnohým přítelem byly ovce, jejichž stádo jej doprovázelo po všech místech jeho životní pouti. Základ jeho veškeré energie a pracovního výkonu však byla rodina. Coby hluboce věřící člověk byl oporou svým manželkám a dětem za každé situace až do posledních chvil.

Neskutečné celoživotní fyzické a psychické nasazení se nutně odrazilo na Vykoukalově zdraví. Problémy se u něj projevíly asi od počátku dvacátých let. Rodina ani lidé v okolí si této skutečnosti nevšimli, i když jezdil častěji do lázní. Později méně jedl, slábnul a častěji polehával, přesto využil každou chvíli k práci. Tak také 23. prosince 1927 dopoledne ještě pomáhal nakládat led na povoz.

K večeru se jeho stav prudce zhoršil a dvě hodiny před půlnocí skonal. Pohřben byl na místním hřbitově za značné účasti nejširší veřejnosti. Z Hulína se přijela se svým zakladatelem rozloučit správní rada cukrovaru. Po roce pak byly Vykoukalovy ostatky přeneseny do hrobky v oboře nad řekou s výhledem na Štěnovice.

Závěr

Josef Vykoukal vzešel z hanácké půdy, z tradičních rodinných a náboženských základů. Byl celoživotně spjat se zemědělstvím a se zhodnocením rolnické práce. Platil za vzorného a pokrokového podnikatele. V hospodaření byl pravým opakem konzervativního hanáckého myšlení. Všude vybízel zemědělce k zavádění nových postupů i mechanizace. Mezi prvními oral motorovým pluhem, jeho vlastní mláticí systém obdivovaly nejenom školní exkurze. Podporoval také chov ušlechtilého dobytka, sám byl jeho dovozcem i ze zahraničí.

Nikdy se nespokojil s dosaženými výsledky, vždy se snažil dosáhnout více. Jeho energie a soustředěný tah vpřed stály za úspěšnými akcemi založení rolnických cukrovarů v Prosenicích (částečně s otcem), samostatně v Dřevohosticích a v Hulíně, za vybudováním lihovarů, modernizacemi pivovarů a mlýnů i řady hospodářství, dvorů a velkostatků. Úspěšně zastupoval zájmy družstevního lihovarnictví ve vedení Družstva hospodářských lihovarů, pracoval v bramborářském výzkumnictví. Největší činy Josefa Vykoukala se odehrály na cukrovarnickém poli a logicky se odrazily v jeho účasti v zájmových organizacích oboru. Tou nejdůležitější bylo volené členství ve výboru Ústředního spolku čs. průmyslu cukrovarnického, dále pak účast v Olomoucké agencii, ve Společném výboru surovařen a rafinerií a v Komitétu čs. továren na surový cukr.

Byl velkým čtenářem jak beletrie, tak odborné literatury. Celoživotně se vzdělával. Vybudivoval si kvalitní knihovnu. Zajímavé informace z tisku ihned zkoušel v praxi. Disponoval neobyčejnou pamětí pro detaily. Byl bystrého a řízného úsudku, přímé povahy, ale zároveň rozvášněný. I pro něj byla typická důvtipnost a prozíravost. Byl čestný a upřímný. Jako zaměstnavatele ho charakterizuje to, že ještě ve Štěnovicích s ním sloužilo několik zaměstnanců z doby, kdy hospodařil v Dřevohosticích.

Josef Vykoukal je prakticky neznámý jako mecenáš, jelikož tuto činnost nevystavoval na odív, ostatně jako všechnu svoji celoživotní práci. Přispíval na Vincentinum, slepčům, strádajícím spisovatelům ve světové válce, podporoval český zejména odborný tisk. Neobyčejný životní příběh Josefa Vykoukala lze uzavřít větou: Takových Vykoukalů vřdycky bylo, je a bude málo.

Literatura

1. SOVA, V.: *Dějiny Napajedel a blízkého okolí*. Uherské Hradiště: Karel Hylský, 1928, 144 s.

Obr. 5. Zámek ve Štěnovicích nedaleko Plzně

2. *Pamětní kniha – kronika cukrovaru*. Hulín, 1932.

3. FALLADA, O.: *Neumannův cukrovarnický kalendář*. Ročníky 1919–1927. Praha: ÚSČPPC.

Obr. 6. Hrobka v panské oboře ve Štěnovicích, místo posledního odpočinku Josefa Vykoukala

